

18 (18).
AĞAVNİ MİKİRTİÇ MİKİRTİÇYAN'IN ANLATTIKLARI
(1909, BİTLİS DOĞUMLU)

Biz Bitlis'in yerlisiyiz. Ben Mukhsi* Vardan'ın tornuyum. Bizim evimizi Türkler yıktı. Evde 70 kişiydik; ailemizde 7 erkek, 5 kız çocuk vardı. Bütün erkekler Türkler tarafından öldürüldü. Şimdi koskoca sülalemizden bir tek ben ve bir de Moskova'da general olan Misak kaldık.

Tehcirden önce, 1914'te gelip ağabeyimi askere götürdüler; onbaşı oldu. O, bir kere bizi görmeye geldi. Babam ona: "Khosrov lao! gitme!" dedi.

Ağabeyim: "Nasıl gitmeyeyim?! Onbaşayım, gitmezsem Türkler bizi yakar" dedi.

Gitti ve bir daha geri gelmedi. Birkaç Ermeni asker kaçmayı kararlaştırmıştı; Türkler onların üzerine ateş açmış, ama onlardan birkaçı Aras Nehri'ne atlayarak kurtulup Rus ordusuna sığınmışlardı.

Babam askerden kaçarak evimizin yakınındaki saman yığınlarının arasına girmişti. Osmanlı Türkleri gelip onu dışarı çektiler ve öldürdüler. Biz öksüz kaldık.

Türk komşumuz Yusuf Efendi bize acıyıp bizleri evine götürdü. Kürt Hamidiye askerleri gelip anneme: "Altınlar nerde?" diye sordular. Annem korkudan "İşte burda, güğümün içinde" diye cevap verdi. Türkler altınları alıp gitti. Bizi saklayan o Türk komşu altınları kendisine vermediği için anneme kızdı ve bizi evden çıkardı. Dışarı çıktık; sokaklar hep öldürülmüş insanların cesetleriyle doluydu; bütün Ermenileri katletmişlerdi. Geri kalan bizleri de sürgüne gönderdiler; ama nereye gideceğimizi bilmiyorduk. Yolda bir gürültü patırtı koptu, feryatlar duyuldu, kargaşalık oldu. Türk zaptiyeler geride kalanları süngülüyorlardı. Geceleri de kızları ve kadınları kaçııyorlardı. Annemi de götürerek ona tecavüz edip geri getirdiler. Babam iyi ki öldürülmüştü de namusuna leke sürüldüğünü görmedi.

Sürgün yolunda kağnımızın suda devrildiğini hatırlıyorum. Çoğu insan Fırat Nehri'nde boğuldu; birçoğu da öldürüp nehre atılıyordu. Öyle ki, Fırat Nehri kan rengine boyanmıştı.

Yürüyerek Kars Şehri'ne vardık. Loris Melikov'un, bir adamı ayağını bir kartalın üstüne koymuşken canladırın heykelini gördük. Ordan yürüyerek İğdır'a gittik. Muhacirlerle birlikte Eçmiatsin'e vardık. Muhacirler hasta, erimiş, güçsüz bir vaziyette manastırın duvarlarının dibine serilmişlerdi. Yaşlı, genç, hepsi de hastaydı ve can çekişiyordu. İki adam gelip çocuklara ekmek ve yumurta dağıttı. Anneme bir yumurta ve ekmek verdiler. Annem onlara dedi ki: "Beni iki yavrum var."

Onlar bir yumurta daha verdiler ve yedik. Meğer onlardan biri Hovhannes Tumanyan'mış! Birden sağanak yağmur başladı. Bütün muhacirler yağmurun altında kaldı. Annem ıslanmayalım diye üstümüze bir muşamba örttü.

Hovhannes Tumanyan, muhacirlerin barınabilmesi için keşişlerin kaldığı odaların anahtarlarını versin diye jamgoçu Katolikosun yanına gönderdi; ama Katolikos odalar pislenir diye bu talebi geri çevirdi. O zaman Hovhannes Tumanyan baltayı alıp odaların kapılarını kırmaya ve muhacirleri içeri almaya başladı ve şöyle konuştu: "Gidip deyin ki, Bütün Ermenilerin Katolikos'u muhacirleri içeri almayı reddetti; ama Bütün Ermenilerin Şairi Hovhannes Tumanyan kapıları baltayla kırıp muhacirleri içeri soktu."

Annem muşambayı üstümüzden çekti; üzerindeki suyu döktü ve bizi o odalara götürdü; böylece ısındık. Ama sabah muhacirlerden birçoğu ölmüştü bile. Kolera salgını dehşet verici boyutlara ulaşmıştı. Zavallı annem de koleradan payını aldı ve öldü. Ben tamamen yalnız ve sahipsiz kaldım. Muhacirlerle birlikte Yerevan'a ulaştım. Yerevan'da bize iyi muamele etmediler; bize "muhacir" diyorlardı.

Yerevan'da Abovyan isimli okulda öğrenim gördüm. 1933'te, o zaman üniversite fakültesi olan Ziraat Enstitüsü'nü bitirdim. 1933-36 yıllarında Stepanavan'da ziraat mühendisi olarak çalıştım. Ağasi Khancıyan'la** tanıştım; Matsak Papyan*** ise bizim kolhozun başkanıydı. Emektar ziraatçı ünvanını aldım. Savaş yıllarında cephe gerisinde görev yapıp ödüllendirildim. Elli beş yıl buğday ikmal bakanlığında baş uzman olarak çalıştım. Bir dizi takdîrnamem ve şeref ödülüm vardır.

* Mukhsi: Kudüs'e gidip hacı olanlara denir.

** Ağasi Khancıyan (1901, Van - 1936, Tiflis) : Sovyet politikacısı ve devlet adamı. 1930 yılından itibaren EKP Merkez Komitesi'nin birinci sekreteri olmuştur.

*** Matsak Papyan : Sovyet devlet memuru. 1938 - 1954 yıllarında ESSC Prezidyumu'nun Başkanlığını yürütmüştür.